ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 13ης Μαρτίου 2008 *

Στην υπόθεση C-446/05,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το tribunal de première instance de Bruxelles (Βέλγιο) δικάζον ως πλημμελειοδικείο, με απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2005, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Δεκεμβρίου 2005, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης κατά

Ioannis Doulamis,

παρισταμένων των:

Union des Dentistes et Stomatologistes de Belgique (UPR),

Jean Totolidis,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους C. W. A. Timmermans, πρόεδρο τμήματος, K. Schiemann, J. Makarczyk (εισηγητή), J.-C. Bonichot και C. Toader, δικαστές,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

γενικός εισαγγελέας: Y. Bot
γραμματέας: R. Grass

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— ο Ioannis Doulamis, εκπροσωπούμενος από τον E. Koeune, avocat,

— η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την A. Hubert,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον I. M. Braguglia, επικουρούμενο από τον P. Gentili, avvocato dello Stato,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον F. Arbault, καθώς και τις O. Beynet και K. Mojzesowicz,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 22ας Νοεμβρίου 2007,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 81 ΕΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής δίκης κινηθείσας κατά του I. Doulamis, οδοντοτεχνίτη, για παράβαση, αφενός, της νομοθεσίας περί ασκήσεως της οδοντιατρικής και της ιατροθεραπείας και, αφετέρου, της νομοθεσίας περί διαφημίσεως στον τομέα των υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης.

Το νομικό πλαίσιο

3 Το άρθρο 3 του νόμου της 15ης Απριλίου 1958 περί διαφημίσεως στον τομέα των υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης (*Moniteur belge* της 5ης Μαΐου 1958, σ. 3542, στο εξής: νόμος της 15ης Απριλίου 1958) προβλέπει κυρώσεις για τις συμπεριφορές που αντιβαίνουν στο άρθρο 1 του εν λόγω νόμου, το οποίο έχει ως εξής:

«Ουδείς δύναται να πραγματοποιεί, άμεσα ή έμμεσα, διαφήμιση καθ' οποιονδήποτε τρόπο με σκοπό να περιθάλψει ο ίδιος ή άλλο πρόσωπο ειδικευμένο ή μη, στο Βέλγιο ή στην αλλοδαπή, τις παθήσεις, τραύματα ή ανωμαλίες του στόματος και των οδόντων, ιδίως μέσω προθηκών, πινακίδων, επιγραφών ή πλακετών ικανών να παραπλανήσουν ως προς το νόμιμο της διαφημιζόμενης δραστηριότητας, μέσω φυλλαδίων πάσης φύσεως, διά του Τύπου, του ραδιοφώνου του κινηματογράφου, διά της υποσχέσεως ή της παροχής πλεονεκτημάτων πάσης φύσεως, όπως εκπτώσεων, δωρεάν μεταφοράς ασθενών ή διά της μεσολαβήσεως μεσαζόντων.

Δεν συνιστά διαφήμιση κατά τον έννοια του παρόντος άρθρου η γνωστοποίηση από τις κλινικές και πολυκλινικές ασφαλιστικών φορέων προς τα μέλη τους των ημερών και ωρών ιατρικών επισκέψεων, του ονόματος των κυρίων των ως άνω κλινικών και πολυκλινικών και των συναφών μεταβολών.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

4 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο I. Doulamis διώκεται, μεταξύ άλλων, για την καταχώριση διαφημίσεως σε τηλεφωνικό κατάλογο όσον αφορά το «Laboratoire dentaire Jean DOULAMIS» και την «Clinique dentaire Jean DOULAMIS», η οποία διαφήμιση απαγορεύεται από τον νόμο της 15ης Απριλίου 1958. Οι διαφημίσεις καταχωρίστηκαν η μία στις σελίδες που αφορούν τα οδοντοτεχνικά εργαστήρια και η έτερη στις σελίδες που αφορούν τις οδοντιατρικές κλινικές. Οι διαφημίσεις αυτές περιείχαν αντικειμενικές πληροφορίες, όπως οι παρεχόμενες υπηρεσίες, η διεύθυνση, ο αριθμός τηλεφώνου και οι ώρες λειτουργίας του εργαστηρίου και της κλινικής.

5 Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, ο I. Doulamis ισχυρίστηκε ότι η διαφήμιση ήταν απαραίτητο εργαλείο για τον ελεύθερο οικονομικό ανταγωνισμό. Αφού επικαλέστηκε, έτσι, τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 10 ΕΚ και 81 ΕΚ, στηρίχθηκε στην απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1988, 267/86, Van Eycke (Συλλογή 1988, σ. 4769), για να υποστηρίξει ότι, λαμβανομένης υπόψη της υποχρεώσεως των κρατών μελών να μη λαμβάνουν ή διατηρούν σε ισχύ μέτρα, έστω και νομοθετικής ή κανονιστικής φύσεως, δυνάμενα να εξουδετερώσουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού, οι κατ' αυτού ασκηθείσες διώξεις όσον αφορά τη διαφήμιση των υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης στερούνται οποιασδήποτε βάσεως.

6 Συναφώς, ο I. Doulamis υποστήριξε ότι η οδοντιατρική κλινική της οποίας είναι ιδιοκτήτης, λαμβανομένης υπόψη της ασκούμενης σε αυτή δραστηριότητας, πληροί τα κριτήρια της επιχειρήσεως κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, το οποίο έχει εφαρμογή στους ελεύθερους επαγγελματίες. Τα αιτούν δικαστήριο τείνει να δεχθεί ότι ο κατηγορούμενος ενήργησε μάλλον στο πλαίσιο της άσκησης ελευθερίου επαγγέλματος και υπό την ιδιότητα του ιδιοκτήτη και εκμεταλλευόμενου οδοντιατρική κλινική.

7 Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι από τον συνδυασμό των άρθρων 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ, 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ και 81 ΕΚ φαίνεται να συνάγεται ότι ένα κράτος μέλος δεν δύναται να λαμβάνει ή να διατηρεί σε ισχύ μέτρα δυνάμενα να εξουδετερώσουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού.

8 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο οι διατάξεις του νόμου της 15ης Απριλίου 1958 να είναι ικανές να διακυβεύσουν την ελευθερία του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών, στο μέτρο που θα μπορούσαν να βλάψουν την υλοποίηση των στόχων μιας ενιαίας αγοράς μεταξύ των κρατών αυτών.

9 Κατά το αιτούν δικαστήριο, το οποίο επικαλείται συναφώς το σημείο 89 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Jacobs στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2000, C-180/98 έως C-184/98, Pavlov κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-6451), ενόψει του ετερογενούς χαρακτήρα των ελευθερίων επαγγελμάτων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των αγορών στις οποίες λειτουργούν, θα πρέπει να εκτιμάται προσεκτικά σε κάθε περίπτωση αν συγκεκριμένος περιορισμός συμπεριφοράς οδηγεί ουσιαστικά, στη συγκεκριμένη αγορά, σε περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, λαμβάνοντας, ενδεχομένως, υπόψη και άλλες διατάξεις της Συνθήκης ΕΚ, όπως τις διατάξεις των άρθρων 152 ΕΚ και 153 ΕΚ σχετικά με την προστασία, αντίστοιχα, της δημόσιας υγείας και των καταναλωτών.

10 Τέλος, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι από την έκθεση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 9ης Φεβρουαρίου 2004 σχετικά με τον ανταγωνισμό στον τομέα των ελευθερίων επαγγελμάτων [COM(2004) 83 τελικό] προκύπτει ότι οι περιορισμοί της διαφημίσεως στο πλαίσιο των επαγγελμάτων αυτών συνιστούν προσβολή του ελεύθερου ανταγωνισμού.

11 Υπό τις συνθήκες αυτές, το tribunal de première instance de Bruxelles αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει το άρθρο 81 ΕΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, [παράγραφος] 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ την έννοια ότι [δεν επιτρέπει] την διά εθνικού νόμου, εν προκειμένω του [νόμου της 15ης Απριλίου 1958], επιβολή απαγορεύσεως (σε οποιονδήποτε και) σε παρέχοντες υπηρεσίες οδοντιατρικής περίθαλψης, στο πλαίσιο ασκήσεως ελευθερίου επαγγέλματος ή λειτουργίας οδοντιατρείου, να πραγματοποιούν οποιαδήποτε διαφήμιση άμεσα ή έμμεσα στον τομέα των υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

Επί του παραδεκτού

12 Η Βελγική και η Ιταλική Κυβέρνηση εκφράζουν αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό της υπό κρίση αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

13 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, την οποία έχει θεσμοθετήσει το άρθρο 234 ΕΚ, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Κατά συνέπεια, από τη στιγμή που τα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο οφείλει, κατ' αρχήν, να αποφανθεί (βλ. αποφάσεις της 13ης Μαρτίου 2001, C-379/98, PreussenElektra, Συλλογή 2001, σ. I-2099, σκέψη 38, και της 19ης Φεβρουαρίου 2002, C-35/99, Arduino, Συλλογή 2002, σ. I-1529, σκέψη 24).

14 Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει επίσης δεχθεί ότι, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, πρέπει να ερευνά τις συνθήκες υπό τις οποίες του έχουν υποβληθεί τα ερωτήματα από τον εθνικό δικαστή, προκειμένου να ελέγξει κατά πόσον είναι αρμόδιο να απαντήσει. Το Δικαστήριο δεν δύναται να αρνηθεί να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου παρά μόνον όταν προδήλως προκύπτει ότι η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις Arduino, προαναφερθείσα, σκέψη 25, και της 21ης Φεβρουαρίου 2008, C-425/06, Part Service, Συλλογή 2007, σ. I-897, σκέψη 34).

15 Πάντως, καμία από τις ανωτέρω προϋποθέσεις δεν πληρούται στην υπό κρίση υπόθεση.

16 Συγκεκριμένα, πρέπει να επισημανθεί ότι η απόφαση περί παραπομπής προσδιορίζει το εθνικό πραγματικό και κανονιστικό πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται το υποβληθέν ερώτημα. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο αναφέρει τους συγκεκριμένους λόγους που το ώθησαν να διερωτηθεί επί της ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου και να κρίνει αναγκαία την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο.

17 Κατά συνέπεια, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως του tribunal de première instance de Bruxelles είναι παραδεκτή.

Επί της ουσίας

18 Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 81 ΕΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, δεν επιτρέπει εθνική νομοθετική ρύθμιση, όπως ο νόμος της 15ης Απριλίου 1958, που απαγορεύει σε οποιονδήποτε και σε παρέχοντες υπηρεσίες οδοντιατρικής περίθαλψης, στο πλαίσιο ασκήσεως ελευθερίου επαγγέλματος ή λειτουργίας οδοντιατρείου, να πραγματοποιούν οποιαδήποτε διαφήμιση στον τομέα της παροχής υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης, στο μέτρο που η απαγόρευση αυτή θα μπορούσε να συνιστά προσβολή του ελεύθερου ανταγωνισμού.

19 Κατά πάγια νομολογία, μολονότι αυτά καθαυτά τα άρθρα 81 ΕΚ και 82 ΕΚ ρυθμίζουν αποκλειστικά τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και δεν αφορούν τα θεσπιζόμενα από τα κράτη μέλη νομοθετικά ή κανονιστικά μέτρα, ωστόσο, τα άρθρα αυτά, σε συνδυασμό με το άρθρο 10 ΕΚ, το οποίο επιβάλλει υποχρέωση συνεργασίας, επιβάλλουν στα κράτη μέλη να μη λαμβάνουν ή διατηρούν σε ισχύ μέτρα, έστω και νομοθετικής ή κανονιστικής φύσεως, δυνάμενα να εξουδετερώσουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού (βλ. απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2006, C-94/04 και C-202/04, Cipolla κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I-11421, σκέψη 46).

20 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι υπάρχει παράβαση των άρθρων 10 ΕΚ και 81 ΕΚ όταν κράτος μέλος είτε επιβάλλει ή ευνοεί τη σύναψη συμπράξεων αντιθέτων προς το άρθρο 81 ΕΚ ή ενισχύει τα αποτελέσματα τέτοιων συμπράξεων, είτε αφαιρεί από τη δική του κανονιστική ρύθμιση τον κρατικό της χαρακτήρα, μεταβιβάζοντας σε ιδιώτες την αρμοδιότητα λήψεως αποφάσεων περί παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα (απόφαση Cipolla κ.λπ., προαναφερθείσα, σκέψη 47).

21 Πάντως, πρέπει να επισημανθεί ότι νομοθετική ρύθμιση όπως ο νόμος της 15ης Απριλίου 1958, καθόσον απαγορεύει στους παρέχοντες υπηρεσίες οδοντιατρικής περίθαλψης να προβαίνουν σε διαφήμιση, δεν εμπίπτει σε καμία από τις περιπτώσεις συνδυασμένης εφαρμογής των άρθρων 10 ΕΚ και 81 ΕΚ.

22 Συγκεκριμένα, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 71 των προτάσεών του, στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι ο νόμος της 15ης Απριλίου 1958 ευνοεί, ενισχύει ή νομιμοποιεί μια σύμπραξη ή μια συμφωνία επιχειρήσεων. Επιπλέον, από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι η επίμαχη νομοθετική διάταξη είχε στερηθεί τον κρατικό της χαρακτήρα υπό την έννοια ότι το οικείο κράτος μέλος είχε μεταβιβάσει σε ιδιώτες την αρμοδιότητα λήψεως αποφάσεων περί παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα.

23 Τέλος, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ο I. Doulamis, ως ιδιοκτήτης οδοντιατρικής κλινικής, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «επιχείρηση» κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, όπως έχει ερμηνευθεί από το Δικαστήριο (βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 23ης Απριλίου 1991, C-41/90, Höfner και Elser, Συλλογή 1991, σ. I-1979, σκέψη 21), πάντως από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει ότι, εν προκειμένω, το ζήτημα αφορά οποιαδήποτε συμφωνία, απόφαση ή συμφωνημένη πρακτική που μπορούν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και οι οποίες θα μπορούσαν να εμποδίσουν, περιορίσουν ή νοθεύσουν τον ανταγωνισμό εντός της κοινής αγοράς.

24 Κατά συνέπεια, στο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 81 ΕΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ

και 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, επιτρέπει την διά εθνικού νόμου, όπως ο νόμος της 15ης Απριλίου 1958, επιβολή απαγορεύσεως σε οποιονδήποτε και σε παρέχοντες υπηρεσίες οδοντιατρικής περίθαλψης, στο πλαίσιο ασκήσεως ελευθερίου επαγγέλματος ή λειτουργίας οδοντιατρείου, να πραγματοποιούν οποιαδήποτε διαφήμιση στον τομέα των υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης.

Επί των δικαστικών εξόδων

25 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφαίνεται:

Το άρθρο 81 ΕΚ, σε συνδυασμό με τα άρθρα 3, παράγραφος 1, στοιχείο ζ΄, ΕΚ και 10, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, επιτρέπει την διά εθνικού νόμου, όπως ο νόμος της 15ης Απριλίου 1958 περί διαφημίσεως στον τομέα των υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης, επιβολή απαγορεύσεως σε οποιονδήποτε και σε παρέχοντες υπηρεσίες οδοντιατρικής περίθαλψης, στο πλαίσιο ασκήσεως ελευθερίου επαγγέλματος ή λειτουργίας οδοντιατρείου, να πραγματοποιούν οποιαδήποτε διαφήμιση στον τομέα των υπηρεσιών οδοντιατρικής περίθαλψης.

(υπογραφές)